ՓԻԹԻԿ ՖԷԼԻԷՏՕՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆԸ

Ինչպէս յայտնի է ամենուն, 1912 թուականէն ասդին «Համազգային մեծ տօն» ըսելով կը հասկցուի միայն և անպատճառ տարերու գիտին 1500 ամեակն ու տպագրութեան 400-ամեակը, երկու յոբելեաններ։

Թէև յոբելեանի տարին միայն մէկ տարիով, միւսինը քանի մը տարիով անցած է, բայց հանդէսը դեռ ընդհանուր առմամբ չէ սկսած։ Իսկ մասնաւորապէս կերպով սկսած է վայրէ մը, որ կը կոչւի Էջմիածին։

Կարծես թէ այս խառնակութիւնը բաւական չէր, հայերը դեռ երկու ծաղրը բաներ ալ կապեցին յոբելեանի վրայէն։—Գրական փոնդ, դպրոցական փոնդ։ Զեմ գիտեր, այս երկին փոնդերը արգիօք առաջ ելբին երկու կուսակցութիւններ հայոց մէջ, թէ հայ կուսակցութիւններն էին որ ծնունդ տուին այդ երբեակ փոնդերուն։ Բանը ան է, որ այսօր հրապարակին վրայ կայ խնդիրներու կոյտ մը, որուն մօտեցող և... խառնող շատ կայ։ Մեր մէջ լաւ գաղափարները շուտով կը ծնանին, բայց անոնց յաջողութիւնը չտեսնուած հրաշք մըն է։

Խնդիրը և վերջի ըսելիք բաներուն լաւ հասկնալու համար, ձեզի վայրկեան մը բացատրեմ խնդիրին պատմական էութիւնը։ Զգիտի երեսցնեմ։

Հայ տարերու գիտին խնդիրը շատ հինէն կը սկսի։ Այն երանելի ժամանակներուն ոչ դուք կայիք, ոչ անոնք կային, ոչ ալ ես։ Հաստատուած պ. Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի նման բանասէրներու, թւաբանական աւանդներու վրայ,—թէև ինքը Տէր-Մկրտչեանն ալ այս դարուս ծնունդն է,—քիչ-շատ կը հասկանանք թէ մեր տարերու գիտին թւականը կելլէ-կելլէ մինչև 600 թւականը։ Ս. Մեսրոպ վարդապետ մըն է, և այսուան յոբելեանին բուն շարժառիթը բուն ինքն է։

Այս ս. Մեսրոպէն գրեթէ հազար տարի ետքը, կը ծնանի Կիւրեղեարկ գերմանացին, որպէսզի ծնունդ տայ 1512-ի հայերէն առաջին տպագրութեան և ներկայ յոբելեանին...՝ հայոց մէջ։

Շատ վէճեր, իրարու գլխուն շատ աֆթոռ բաշելիներ եղան այս 1512-ի համար՝ այս 1912-ին։ Թիֆլիսին մէջ եկու օրաթերթեր, տարկայ ու տարբերը, իրարու գէմ երան և իրարու պեխերէն բաշեցին։ Պեխերը չփրթան։ Առը վրայ դեռ ուելի գայրացան։ Քիչ էր մնացեր... վերջնական բաղնելու, երբ երկու թերթերուն Վեհ Նայէն պատուով հասաւ մեռագիր՝ ապացուցանող թէ 1512 թուականը բաւացնէ գոյութիւն ունէր... հ տպագրութեան մէջ։ Գ. Մալխասեանայն օրը շատ տեղերէ ցաւակցակցատմաներ ստացաւ։

Կը մնար որոշել Յորելեանի ժամանակը և փոնդին գրական և դպրոցական ըլլալը։ Անոնք որ գրական փոնդին կողմակից էին, չէին գիտեր թէ հայերը դեռ... վարժապետներ ու տիրացուներ միայն ունի։ Դպրոցական փոնդ ուզողները՝ չէին գիտեր թէ ինչ ըսել է գրական փոնդ։ Բատ իրենց, տարկայ պիտի ըլլար... կեղարդել զարդեցնելս, արբոցանել զմարաւեալս։

Յորելեանի կատարման ժամանակին ալ կարծիքները այնքան տարբերեցան իրարմէ, որքան այսօր կ տարբերի այս օրաթերթը անդիրինէն։

Թէև ներկայ տարւոյն մէջ Թիֆլիսի գեր. Առաջնորդը ջանաց միութիւն կէտեր տեղծել երկու կուսակցութիւնց մէջ, բայց այս տարբերութիւնը... լուծեցան ամէնքն ալ գրեթէ առաջուան վիճակին վերադարձան։

Բանը հոս հասած էր, երբ մեր թերթերու եղբայրները մեզի խորհուրդ տուին թէ քանի որ այսպէս է, համաձայնութիւն չկայ, եկէք մեր կողմէ չեզոք հոգի մը վրայ, բանը կարգադրեսք վերջնական երթայ։ «Գէկա եղա այս յոբելեանը մեր գլխուն»—ըսել էին։ Բանը ան էր սակայն, որ իրենց թերթաշարերը կեանքի և մահու օրերի կապրին այժմ, ուր կը մեայ խաղալ յոբելեան։

Արդ, թերթաշարց կոչը անպատասխան չթողլու համար, և միանգամայն մէջէն համբայ մը բանելու պատրաստկով, ուրախութեամբ կը լսեմ թէ մեր օրերս Գոլոս տեղի պիտի ունենայ ժողովք մը, ուր ներկայ պիտի գտնուին կողմակէն անցնող գրագէտներն ու Արևմտեան գրականութեան ներկայացուցիչները։

Թէ ինչ արդիւնք պիտի ունենայ այս հաւաքոյթը, այժմէն դժուար է որոշել։ Իսկ ենթադրութիւններն ալ շատ չեմ սիրեր։ Հիմակու հիմա սատչափ յայտնի է, թէ ժողովքը կոչուած է «Համազգային Համագումար Համազգային Մեծ Տօնին համար»։ Անուանը, ինչպէս կը տեսնէք, բաւական խոշոր ու զօրաւոր է, և յոյսեր կը ներշնչէ... այս տաք օրերուս։

Նախագահը, ինչպէս նաև ժողովականները դեռ յայտնի չեն։ Ինձի կիսմացնեն թէ, նախագահի նկատմամբ, լուրեր կը շրջին պ. Լէօի համար, որ արդէն սկսեր է պատրաստել ընդարձակ ճառ մը՝ բացման հանդէսին կարդալու համար։ Գրելի թէ պ. Համբարձումի Առաքիլեանն ալ չպիտի մտիկ ընէ եղեր ճառին։

Բանը այս գրութեան մէջին է, ժողովքին նկարագրութիւնը տառապուած պէս, կը տեսնկացնեմ «Հորիզոնին» Արտասպութիւնն արդեւսած է։

Այսօր պաշտօնապէս տաքերը սկսան հոս Reaumur 40°։ Զեմ գիտեր թէ ժողովքի սրահին մէջ քանի կրնան բարձանալ։ Բանի ալ ըլլայ, կը մտդիեմ, որ գլուխները չտարսան գոնէ և աթոռները նստելէն զատ ուրիշ բանի չծառայեն։

Հ. Դ. Բիլիկեան

Աթանուն, 5 յուլիսի

Գրանուն, 5 յուլիսի